

المیشیق مشروطه نی وجهینده جانلار و نر میثیک
حقیقیزدن کنچمیریک ایستر جهان بر باد اولا
عبدالحسین خاغن^(۱)

از تهران تا

تبریز

با عصای سید جمال الدین اسدآبادی

(گزارش جشن مشروطیت در تبریز - تابستان ۱۳۸۱)

کوروش نوروزمرادی

ایشان تصریح کردند: «مشروطیت را بیش از جنبه سیاسی آن، باید از نگاه یک تحول فرهنگی مورد توجه قرار داد و باید توجه داشت اندیشه مشروطیت که توسط نخبگان فرهنگی اجتماعی و سیاسی را بارور شد و توده مردم به حمایت از آن پرداختند، برآمده از نهادهایی بود که تا آن زمان تداوم بخش سنت‌های دیرین جامعه ایران به شمار می‌آمدند.» سپس پژوهشگران و مورخان مشروطیت به ترتیب دکتر وطن دوست، دکتر برادران شکوهی، خانم منصوره اتحادیه، دکتر رحیم ریسی نیا دکتر کاوه بیات به سخنرانی پرداختند. این مراسم که به کوشش اداره کل میراث فرهنگی استان آذربایجان و با همکاری کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی برگزار گردید، با پرده برداری از مجسمه خادمان فرهنگی آذربایجان در کتابخانه مرکزی تبریز (کتابخانه ملی تبریز): مرحومان حاج محمد نخجوانی، حاج حسین نخجوانی، محمدعلی تربیت، مقارن شده بود. مراسم جشن مشروطیت از عصر روز چهاردهم مرداد در محل خانه مشروطیت با حضور آقای احمد مسجدجامعی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، حجت

تبریزیان اولین گروهی‌اند که پس از پیروزی انقلاب اسلامی اقدام به برگزاری جشن مشروطیت کرده‌اند. تبریزیان قهرمان که نقش خود را در شکل‌گیری و پیروزی جنبش مشروطه خواهی مهمترین می‌دانند، امسال چهار سال زودتر از پایان اولین سده پیروزی انقلاب مشروطیت در ایران، اقدام به برگزاری مراسم یکصدمین سالگرد پیروزی مشروطیت نمودند. آنان به پیشواز رفتند و جشن صدور فرمان مشروطیت را براساس یکصدمین سالگرد تقویم قمری از چهاردهم تاییست و چهارم مرداد ماه سال ۱۳۸۱ به نام خود رقم زدند. آنان تجربه خوبی اندوختند و زودتر از سایر سازمان‌ها و استان‌ها توانستند اسناد، کتب، مطبوعات، تصاویر آخرین تحقیقات، و یادگارهای مشروطه چیان و پژوهشگران و متخصصان مشروطه را یک جا گردآورند و بار دیگر تجربه آزموده تاریخی را به ملت خودشان نشان دهند.

مراسم یکصدمین سالگرد انقلاب مشروطه از صبح روز چهاردهم مرداد ماه در مجتمع فرهنگی هنری شهر تبریز با سخنرانی دکتر سبحان‌الهی استاندار آذربایجان شرقی آغاز شد. پس از ایشان جناب آقای احمد مسجدجامعی وزیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی به ایراد سخن پرداخت و در بخشی از سخنان خود آوردند: «نهضت مشروطیت دچار نوعی بدخواهی شده است. شکل‌گیری انقلاب مشروطیت نتیجه بازنمایی قدرت فرهنگی ایران در چهار عنصر بیگانه ستیزی، استقلال‌طلبی، احیای دینی و ترقی خواهی بود... چهارچوب اندیشه نگری مشروطیت، آینده‌نگری بود و این امر در انقلاب اسلامی که مردم به دنبال عناصر آزادی خواهی، استقلال‌طلبی، بیگانه ستیزی، ترقی خواهی و احیای دینی بودند مشاهده شد.»

الاسلام و المسلمین احمدی ابهری ریاست کتابخانه، موزه مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، نمایندگان محترم استان آذربایجان شرقی در مجلس شورای اسلامی، استاندار آذربایجان و عده‌ای از مدیران فرهنگی، پژوهشگران، مورخان و نوادگان رجال مشروطیت تبریز آغاز شد. بازدید از نمایشگاه موزه مشروطیت و کتب، جراید و اشیای موزه‌ای کتابخانه مجلس، بخش آغازین این مراسم بود. این نمایشگاه که به مدت ده روز دایر بود، با اسناد، کتب، جراید و اشیای کتابخانه مجلس، رونق خاصی یافته بود. محل برگزاری نمایشگاه در خانه مشروطیت بود که این محل خود، حال و هوای مشروطه را زنده می‌کرد. این بنا با معماری اصیل و سنتی دوره قاجاریه در محله قدیمی راسته کوچه و در ضلع غربی مجموعه بازار تبریز قرار گرفته است که در آن زمان محل اجتماع سران و دوستداران نهضت مشروطه بوده. در همین خانه تصمیم مهم پایین آوردن پرچم‌های سفید تسلیم در مقابل قوای استبدادی محمد علی شاه گرفته شد. این خانه که متعلق به حاج مهدی کوزه کنانی معروف به ابوالمله است، در سال ۱۳۴۷ شمسی ساخته شده و بعدها به عنوان پایگاه مشروطه خواهان و محل تصمیمات ستارخان و باقرخان درآمد. فکر تأسیس موزه مشروطه به سال ۱۳۴۱ شمسی برمی‌گردد که مجموعه یادگارهای اهدایی خانواده‌های مردان بزرگ مشروطه و نیز عکس‌های منحصر به فرد و اسناد مهم فراهم آمده در یکی از تالارهای گنجینه آذربایجان (موزه آذربایجان) به نمایش گذاشته شد که سال‌ها تداوم داشت، اما اهمیت امر، تأسیس موزه مستقلی را ایجاب می‌کرد. در سال ۱۳۷۵ بنای خانه مشروطیت که محل اجتماع رهبران انقلاب مشروطه بود، توسط اداره کل میراث فرهنگی آذربایجان شرقی به عنوان موزه مشروطه پایه‌گذاری شد. اشیای ارزشمند این موزه سترگ ملی عبارتند از:

۱- عکس‌ها و تابلوهای نقاشی تصویر ستارخان سردار ملی، اسلحه کمری و مجسمه برنزی ستارخان، لوح سیمین تقدیرنامه ستارخان و باقرخان و مدال‌های یادبود ایشان.

۲- مجموعه عکس‌های تاریخی از صحنه‌های حوادث انقلاب مشروطیت و رهبران و سران و مجاهدین و تفنگ چیان از دسته‌ها و گروه‌های مختلف تبریز.

۳- یادگارهای شخصی شادروان شهید میرزا علی نقه‌الاسلام تبریزی شامل عکس، لوازم تحریر، عینک، نامه ایشان به مظفرالدین شاه و بالاخره عکس به دار کشیده شدن ایشان توسط روس‌ها در عاشورای ۱۳۳۰ ه. ق.

۴- مجموعه لوازم شخصی حاج میرعلی اکبر سید سراج، حاج شیخ علی‌اصغر لیلوالی و حسین تبریزی (حسین تفنگچی).

۵- قالیچه‌های ابریشمی مزین به تصاویر حاج شیخ محمد خیابانی و میرزا اسماعیل نوبری اهدایی مرحوم حاج محمدعلی حیدرزاده.

۶- مهرهای مختلف گروه‌های انقلابی اعم از فرقه عامیون، انجمن ایالتی، مرکز غیبی، کمیته طرفداران قانون، جمعیت استقلال ایران.

۷- عکس‌های مظفرالدین شاه، محمدعلی شاه، دسته‌های مخالفین مشروطه.

۸- دستگاه زلاتینی (پلی کبی دستی) جهت تکثیر شبنامه‌های دوره مشروطه.

۹- لباس‌های ماهوت رسمی سردار عشایر: محمدحسین حاج علیلو بزرگ ایل حاج علیلو حاکم منطقه قره داغ، کشیک چی باشی ولیعهد (احمد میرزا) ملقب به ضرغام و سالار عشایر و سردار عشایر از طرف احمدشاه ۱۲۶۱-۱۳۱۷ شمسی.

۱۰- کپی اعتبارنامه‌های نمایندگان تبریز و سایر شهرهای آذربایجان در دوره دوم مجلس شورای ملی.

۱۱- عکس‌هایی از نقاط مختلف شهر تبریز در دوره مشروطیت.

۱۲- تصویر اسناد تاریخی مربوط به انقلاب مشروطیت و همچنین فرمان مشروطیت.^(۳)

۱۳- دو مجسمه بزرگ و تمام قد از باقرخان و ستارخان.

از آنجا که کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس به عنوان مهم‌ترین مرکز آرشیوی منابع مشروطیت و قلب تپنده مجلس و نهاد قانون گذاری، از ماه‌ها پیش، از مشارکت در برگزاری این مراسم استقبال نموده بود، تلاش خود را به فراهم‌آوری، گزینش،

محمدعلی شاه مهر کرده بود همراه داشتند در مجلس حضور یافتند. محمدعلی شاه در پشت قرآن به کلام الله مجید سوگند یاد کرده بود که حافظ مشروطیت و قانون اساسی باشد.^(۱)

۴- عکس‌ها و تصاویری از رهبران مشروطیت و نمایندگان دوره‌های نخست و افتتاح مجلس.

۵- کلیه کتب و اسناد منتشره در زمینه مشروطیت موجود در کتابخانه‌های شماره ۱ و ۲ مجلس شورای اسلامی.

استقبال مردم و جهاتگردان داخلی و خارجی در بازدید از نمایشگاه موزه مشروطیت و بخش‌های دیگر مراسم جشن مشروطیت مانند آوازخوانی، مسابقات اسبدوانی، و نمایش تئاتر چهره به چهره به نویسندگی فرامرز طالبی و کارگردانی آقای حمیدی، بی‌نظیر بود. با مردم تبریز دیدیم که چگونه پرچم‌های تسلیم در قالب نمایشی به زمین افکنده شد؛ سرود رعب‌انگیز سالدات‌های روسی چگونه در کوچه‌های تبریز خفه شد؛ توپ‌ها و اراپه‌ها و تفنگ‌های سربازان اختناق و چتر استبداد چگونه شکسته شد و ایران و ایرانیان چقدر مستعد نظام و قانون‌اند.*

ارسال و نمایش منابع موجود در این مرکز به خانه مشروطیت تبریز نمود. منابع ارسالی کتابخانه مجلس به سالگرد مشروطیت شامل:

۱- اشیای متعلق به سیدجمال الدین اسدآبادی شامل عصای چوبی، کیف چرمی، عینک‌های سید جمال، جای عینک، جای قلمدان، قلم‌ها، پپ شخص، جا دوات و غیره... که تعدادشان به بیست و یک قلم می‌رسد. این اشیاء که در آخرین سفر سیدجمال به ایران و تبعیدش توسط ناصرالدین شاه به حاج امین الضرب تحویل داده شد، در اواخر دهه چهل توسط دکتر اصغر مهنوی به کتابخانه مجلس اهدا شد.^(۲) همراه این اشیاء نامه‌های سیدجمال به حاج امین الضرب و اسناد سیاسی مربوطه نیز وجود داشت که بعدها در سال ۱۳۵۲ توسط حجت‌الاسلام سیدهادی خسروشاهی در قم منتشر گردید.^(۳)

۲- مطبوعات عصر مشروطه شامل حدود هشتاد عنوان از جراید و مطبوعات زمینه ساز و تاثیرگذار جنبش مشروطه مربوط به سال‌های ۲۳-۱۳۲۰ هجری قمری و جراید مولود مشروطه و استبداد صغیر و پس از آن در معرض دید عموم قرار گرفت. مهم‌ترین و منحصرترین این جراید، تصویری از شبنامه‌ها و صبحنامه‌ها بود که در اصل متعلق به محمدعلی تربیت و توسط سید حسن تقی زاده به کتابخانه مجلس اهدا شده بود.

۳- تصویر اسناد مشروطه که در مرکز اسناد مجلس موجود است؛ این اسناد شامل: فرمان مشروطیت، اعتبارنامه‌های نمایندگان آذربایجان در دوره‌های نخست مجلس شورای ملی، تصویری از دست خط سوگند محمدعلی شاه به وفاداری از مشروطیت (این واقعه که مربوط به روز ۱۶ ذیحجه ۱۳۲۵ هجری قمری برابر با ۲۹ آذر ۱۲۸۶ شمسی و دسامبر ۱۹۰۷ میلادی است. نظام السلطنه مافی به اتفاق اعضای دولت خود در حالی که قرآنی را که

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- ترجمه مشروطه را گرفته‌ایم و در بهایش جان‌ها داده‌ایم از حقیق‌نمی‌گذریم حتی اگر جهان هم بر باد رود
 - ۲- مسعود خاتم پور رجبی، "سیری در موزه داری و نظری به گنجینه‌ها و موزه‌های تبریز" (تبریز: احسان ۱۳۷۷)، ص ۷۳
 - ۳- به نقل از استاد عبدالحسین حائری
 - ۴- هادی خسروشاهی، "نامه‌ها و اسناد سیاسی سیدجمال الدین اسدآبادی، (قم: دارالتبلیغ اسلامی، ۱۳۵۲)
 - ۵- جمشید ضرغام بروجنی، "دولت‌های عصر مشروطیت" [تهران: مجلس شورای ملی، ۱۳۵۰]، ص ۲۰
- * با سپاس از آقای محمد خاتمی که در سفر همراهان بودند و در تهیه گزارش از رهنمودهایشان بهره بردیم.